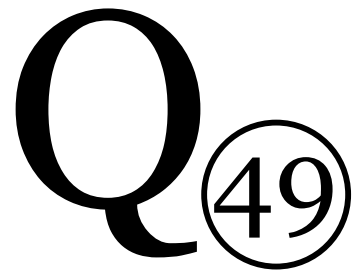

Q 49

pràctiques crítiques i emancipadores
en l'educació al llarg de la vida

A. Malysheva 2020

Quaderns d'Educació Contínua

pràctiques crítiques i emancipadores en l'educació al llarg de la vida

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, María José Picher, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Lorena Ordiñana Pérez, Marta Malet Carol, Míla Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrío, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piusi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés (IPF), Sebas Parra (UdG), Josep Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter

Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Ángel Marzo (UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando Marhuenda (UV), Fernando López Palma (UB), Licínio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel i (MSU), Francese Hernández Dobon (UV), Francisco Gutiérrez i (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimarães (UL), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA), Eduardo Carbonero Martínez (epAlv), Magdalena Balle Garcia (CEPA Son Canals, Illes Balears), Maira Tavares Mendes (Universidade Estadual de Santa Cruz, UESB)

Correcció i traducció

Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació

gap

Quaderns d'Educació Contínua ☆ 49

Estiu 2023 · 18 €

Títol: El encuentro I
Autor: Angela Malysheva
Tècnica: Aquarel·la
Dimensions: 300x400 mm
Any: 2020

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa

Redacció, secretaria i administració:

C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016

ISSN: 2605-1796 (digital)

Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

carpeta

L'exploració de l'experiència com a pràctica emancipadora; límits, tensions i possibilitats

Clara Arbiol González • 5

Pràctica emancipadora crítica en l'educació al llarg de la vida (educació permanent)

Peter Mayo • 16

Itineraris històrics de l'Educació Popular en Amèrica Llatina: el seu cercle virtuós de política, cultura i pedagogies

Jorge Osorio Vargas • 22

Dimensió socialitzadora de les narratives a partir d'experiències i vivències de mares i pares

María Dolores Jurado Jiménez • 34

contínua

Què està en joc a les pràctiques "crítiques" i "emancipadores"? Reflexions des d'un materialisme pràctic

Antonio Benedito Casanova • 43

persones, territoris i experiències

Educació al llarg de la vida a Vallecas

Eduardo Cabornero Martínez • 65

Universitat al barri: una pràctica educativa d'educació ciutadana

Ángel Marzo Guarinos i Jessica Cabezas Alarcón • 76

Pinzellades de Murillo acolorixen l'educació permanent

Juan Carlos Bohórquez Márquez i Charo Bosch Rodríguez, • 83

Un projecte ApS per a reduir la bretxa digital de les persones majors

Ignacio Fernández Rull, Vicent Tortosa Edo i Francisco Fermín Mallén Broch, • 94

investigació

La consciència dual com element de la intervenció socioeducativa en Catalunya amb joves tutelats

Xavier Balart López • 105

arxiu

dialogica

Pràctiques crítiques i emancipadores d'educació permanent

Máira Tavares Mendes • 115

fotografies

Sebas Parra Nuño en acció 1 • 122

llibres

Miradas sobre la educació a lo largo de la vida. Investigaciones y experiencias

Ángel Marzo Guarinos • 131

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitze el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

editorial

La formació inicial i permanent, així com l'autoformació en exercici, del professorat valencià en general i, també, del professorat específic de les iniciatives públiques, socials, cooperatives... d'educació i formació de persones joves i adultes immerses a l'àmbit d'educació al llarg de la vida, com les últimes CONFITEAS han senyalat, és manifestament millorable, molt especialment, si les primeres sols posen l'èmfasi en qüestions relatives a l'especialització-domini de les didàctiques i/o dels assumptes de les tasques organitzatives curriculars, amerades per aportacions pretesament (in)novadores. Les segones sols atenen a les variables d'especialització específica, fent derivar aquestes com l'element bàsic del quefer educatiu-formatiu i ancorant les funcions de les persones educadores en una simple actuació de persones treballadores, sense objecte ni obra, aprofundint en l'aguda tendència cap l'ordinarietat d'aquest subsistema i, a més a més, produint un efecte de vasta ordenació-classificació i/o infantilització de les persones joves i adultes participants, independentment de la seua funció en el camp de pràctiques educatiu-formatiu, sociocultural i polític. Malament podran bastir-se i fer brotar pràctiques crítiques i emancipadores que busquen l'apoderament de la ciutadania en general i de les dones, joves, persones adultes... en particular.

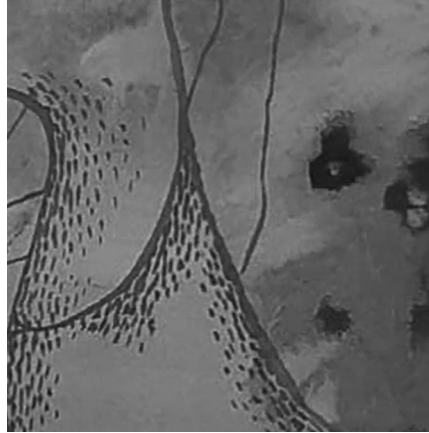
I l'autoformació en exercici de la professió-vocació educativa-formativa fa temps que, per diferents motius –la desfeta sociopolítica que travessa les últimes dècades del segle passat i les de l'evident segle XXI; la derrota sociocultural, complexa i ferotge, que creua les pràctiques educatives i socials dels últims 40 anys; les inacabables opressions: sexual, somàtica, racial, de classe...; etc.– és quasi absent dels 'establiments' educatius i formatius i, a més, en certa manera, sobreviu depenent d'ajudes, subvencions... que malauradament condicionen i/o determinen el seu caràcter viu i alliberador o, potser, subsisteixen en oasis institucionals, sociopúblics... o, com ja fa algun temps vàrem explicitar, en 'escoles de barri' que, cada vegada més, esdevenen 'escoles castells', aïllades tant de les comunitats –i de les seues gents– en les quals estan enclavades com de qualsevol projecte-programa-procés profundament alternatiu i antagonista, emancipador i ciutadà. I, per tant, amb una fonda debilitat operativa i sense cap possibilitat de promoure la germinació de llavors de llibertat, emancipació, crítica... i, d'aquesta manera, "es cau en la pura metodologia que subministra, per una banda, obrers aburgessats i, per altra, intel·lectuals fràgils (neonoucentistes) que van d'acadèmics per la vida", com va escriure Joan Brossa.

Sí, a més, considerem que la classe (les classes), i també d'altres conceptes-perceptes-afectes claus com el sexe-gènere, el racisme, l'exploació-extractivisme de la natura i dels altres éssers vi-

vents... –així com els diversos corol·laris que comporten la instauració-aplicació de diverses dominacions i colonitzacions de cossos, territoris...– també han estat foragitats de la immensa majoria de les iniciatives institucionals, socials, sindicals... d'educació permanent i que, sols en algunes de les iniciatives educatives permanents-populars, plurals, diverses i antagonistes que, a peu d'obra, persisteixen en la seua activitat-obra de lectura i escriptura crítica-crítica del món.

Tal vegada, caldria reconsiderar que a les pràctiques educatives d'aprenentatge al llarg de la vida, la perspectiva-dinàmica antagonista, emancipadora... és absent. Unes vegades per no comparència, d'altres per l'intens soterrament en regles, disciplines-disciplinars, espais de tancament... i sempre marcades per les línies blaves demarcadores de l'autoritarisme de nou tipus, les dominacions-opressions, el sexisme, el racisme... més o menys adobat per les tecnologies dures i la mística consumista extremament espectadora i espectacular, especialment ara mateix que, com senyala Paul B. Preciado, entre d'altres, "estem passant d'una societat escrita a una societat ciber-oral, d'una societat orgànica a una societat digital, d'una economia industrial a una economia immaterial, d'una forma de control disciplinari i arquitectònic, a formes de control microprostètiques i mediàtic-cibernètiques".

Malgrat aquesta situació, ens cal reconstruir un xarxa policèntrica d'iniciatives educatives permanents-populars-feministes, que en l'actualitat ja estan en moviment [experienciació; cooperació i sanació; desaprenentatge; descodificació; cura i intervenció-aprenentatge...] que implementen les pràctiques diverses i plurals, reals, de crítica i emancipació minuciosament dissidents, antagonistes... en les quals hem de participar i posar dempeus actuacions contra la colonització i/o neutralització dels nostres cossos, les nostres ments, els nostres territoris... i produir allò social i real, inèdit, viable i en transició, d'una altra forma amb algunes noves estratègies [desidentificació, desnormalització, emancipació cognitiva, desmercantilització de les relacions socials, destitució de les pràctiques institucionalitzades de violència, hibridació antidisciplinària i antididàctica, col·lectivització i politització...] que fan imprescindible un canvi de paradigma –que vàrem començar a plantejar en 2003-2023– que: suscite sexualment i política: cooperació, solidaritat i antagonisme; que implique ecològicament i territorial: compromisos pel conjunt dels éssers vivents; que avive culturalment i social: relacions, convivialitats i cures inter éssers vivents;... És a dir, canvis profunds recombinats que sols "podran ser operats a través de pràctiques concretes de transformació micropolítica", com afirma Paul B. Preciado. **Nosaltres-estem-juntes-en-això.**

Educació al llarg de la vida a Vallecas
*“Con tu puedo y mi quiero
Vamos juntas compañera, vamos juntos compañero”¹*

*Eduardo Cabornero Martínez, Associació epAlv
Traducció: Quaderns d'Educació Contínua*

“La investigació temàtica, que es dona en el domini del que és humà i no en el de les coses, no es pot reduir a una dada mecànica. Sent un procés de cerca, de coneixement, per tot això, des del començament, exigeix dels seus subjectes que vagin descobrint, en el fil de temes significatius, interpretant les qüestions que van sorgint”. Paulo Freire (Pedagogia de l'Oprimit)²

3

- ¹ “Vamos juntos” Cançó de Luis Pastor a partir d'un poema de Mario Benedetti. <https://www.youtube.com/watch?v=o7TnMCi5A-k>
- ² “Pedagogia do Oprimido” Paulo Freire. Edicoes Afrontamiento. Porto. 2018 [Hi ha edició en català: Pedagogia de l'oprimit; edició de pep aparicio guadas; Xàtiva, 2006. Publicacions de l'Institut Paulo Freire].
- ³ Preparant la batucada de la manifestació del 8 de març d'enguany, 2023.

⁴ “Flores de luna” pel·lícula documental de Juan Vicente Córdoba. <https://www.filmaffinity.com/es/film950160.html>

Charo, seixanta-tres anys, “*Me’n vaig a aprendre, que és divendres*”, diu a una veïna en dirigir-se al cotxe. Puja pel carrer del Pare Llanos i agafa la rotonda on acaba l’avinguda d’Entrevias, una de les artèries que recorre Vallecas d’oest a est, des de la M-30. Aparca a l’Avinguda de Pablo Neruda, prop de l’Assemblea de Madrid, (paral·lela a les vies del tren de rodalies que connecta la barriada amb l’estació d’Atocha i amb poblacions de l’est de la província de Madrid, Poble Vallecas, Vicálvaro, Coslada...) i es dirigeix a la Llibreria Muga. L’al·lèrgia fa que porte ulleres de sol. Entra, saluda la llibrera que és a dalt, a la taula de la caixa, “*Hola guapa*”. “*Hola, bon dia*”, li diu amb un somriure natural Rita, una de les llibreteres.

Charo baixa les escales. Al fons, a les taules, ja hi ha algunes persones del Taller de Literatura, Cinema i Escriptura. Dona abraçades a totes i a tots. Sempre amb un somriure sincer i una salutació personal. L’alegria es reflecteix a la cara. “*M’agrada venir. La lectura em manté el cap*”, comenta a una de les companyes.

El grup de Charo és el Taller de Literatura, Cinema i Escriptura, de l’associació *epAlv*. Taller perquè llegeixen, veuen cinema i escriuen textos cada setmana. El taller forma part d’un de tants col·lectius que caracteritzen l’estructura cultural popular a Vallecas. A Educació d’Adultes (EA), són nombroses aquestes entitats sense ànim de lucre, ho han estat des de fa dècades, veurem alguns exemples en aquestes lletres. Formem el grup de persones en aquests moments, set dones i tres homes.

Anys cinquanta...

1955, Espanya entra a l’ONU; 1960, triomf de la Revolució Cubana; 1964, es corre la primera Sant Silvestre Vallecana; 1967, mort del Che Guevara a Bolívia; París, maig del 68; 1975, últims afusellats a l’Espanya franquista; 1975, Vietnam guanya la guerra als EUA; En 1975, mor el dictador Franco.

Les entitats socials que es dediquen a EA a Vallecas són, com ja s’han indicat nombroses. Van néixer amb l’impuls que van portar al barri des dels anys cinquanta del segle passat les persones que hi van emigrar, van conformar una amalgama de cultures diverses, però amb característiques similars, provenien majoritàriament d’Andalusia, Extremadura i la Manxa. Gent treballadora que a la postguerra espanyola van haver de deixar les seues terres per llaurar-se una nova vida a Madrid, com va passar a altres grans ciutats d’Espanya. A Madrid, a Vallecas van anar arribant milers d’homes i dones, conformant poblats on només havia descampats en unes condicions ínfimes. I ho van fer aixecant casa seua des del no res durant una nit, “*Flors de lluna*”⁴ com narra a la seua pel·lícula documental Juan Vicente Córdoba. Havien d’aixecar parets i sostrar en una sola nit, veïnes i veïns ajudaven a la feina. “*Soc memòria d’un temps de barri, ciutat d’extraradi de llauna i cartró*”, canta Luis Pastor. Madrid necessitava mà d’obra i no tenia infraestructura per acollir els treballadors. El barri va créixer i va créixer. Van aguantar les fleques, abundants i que facilitaven llocs

de treball, citades per Pio Baroja a “*La busca*”, persones que es dedicaven a recuperar una mica dels escombriaires. Però es va acabar amb aquells camps de blat dels quals ara com ara un segle es van enlluernar Alberto Sánchez, Benjamí Palencia i altres components de l’Escola de Vallecas⁵. I es va poblar de “*flors de lluna*” que acollien una població treballadora, com Charo, que començava aquest relat, aleshores una nena, que vivia en condicions molt precàries, però en què la solidaritat era un signe d’identitat, a més de supervivència. Com van recollir fotos, com la d’aquesta pàgina, d’Andrés Palomino⁶.

En els anys cinquanta, del segle XX, a Madrid no hi havia indústries, ni grans fàbriques, ni mines, ni port (tot i que Vallecas reivindica ‘port de mar’ amb la seva ‘batalla naval’ celebrant la seua patrona, la Verge del Carme, tota una utopia. I sí, som utòpics, no dubtem que sota les llambordes hi ha la platja (maig del 68), així que mà d’obra per a la construcció, reconstrucció, de la ciutat, hi ha la principal possibilitat de

treball llavors de Vallecas. I es van anar generant una sèrie de treballs, llocs de treball i tasques, tant a Vallecas com a Madrid. Botigues, tallers i tot el que suposa el manteniment de les zones urbanes, que van anar configurant estructura urbana. També relacionades amb la construcció van sorgir grans ceràmiques i grans dipòsits i construccions per a infraestructures de ciment entre Puente Vallecas i Vallecas Vila, al nord de l’Avinguda de l’Albufera, Vallecas aportava mà d’obra.

Els col·lectius que van recollir la iniciativa de les escoles d’adults de principi de segle, com l’Escola Moderna de Ferrer Guàrdia. Associacions culturals i grups de treballadors-es, es van agrupar per “aprendre” (Maslow. *Teoria de la motivació humana*). Sorgeixen aquests col·lectius allà on podien, eren temps de dictadura i moltes coses calia fer-les d’amagat. Les parròquies a què van arribant cures sensibles, o que es van anar fent sensibles, a les necessitats socials, necessitats de les persones, que s’integraven a les barriades i facilitaven moltes actuacions als seus locals i a partir de la dècada dels anys cinquanta multipliquen. Al matí treballadors de la construcció, empleades en cases, treballadores de comerç i d’algunes indústries que començaven a sorgir, es malgastaven, literalment, per Madrid, al capvespre tornaven a la barriada. I aquest era el moment de seure “a la fresca” en rotllana i comentar la jornada amb

⁵ Escuela de Vallecas.
https://es.wikipedia.org/wiki/Escuela_de_Vallecas
⁶ <https://www.comunidad.madrid/actividades/2023/exposicion-fotografia-vallecas-imagenes-1970-1985>

⁷ “Desarrollo histórico de los procesos cognitivos” de A.R. Luria. Akal, Madrid 1987

⁸ “Psicología del Desarrollo de la Edad Adulta: Teorías y contextos. Ángel González Izquierdo. Universidad Complutense de Madrid. INFAD Revista de Psicología, nº 2, 2007.

⁹ “Categorías espacio-temporales y socialización escolar: Del individualismo al narcisismo. Julia Varela, Universidad Complutense de Madrid

veïnes i veïns, de descansar i de relacionar-se amb veïnes i veïns. El moment d'ajuntar-se per “aprendre”, on podien, parròquies majoritàriament oferien locals per fer-ho. Abans de sopar i descansar per a l'endemà afrontar un nou dia.

“A Vallecás trobo a faltar que érem una família. Quan jo vaig venir al Pozo amb divuit anys, les portes obertes de bat a bat, avui no pots deixar ni la del portal oberta. Jugàvem nens i nenes al futbol, a la mitjana, mitja lluna, a la xarranca, a l'amagatall, al rescat... La meua mare es treballaria i jo em quedava amb les meues germanes, amb set i pocs anys. Portava la meua germana a la guarderia. Jo estava sola tot el dia. Una veïna, recordo, que estava pendent de mi.” Conta Charo.

Recuperar aquesta història, als grups, des de les persones que componen els grups és una activitat prioritària. I els components dels grups, de qualsevol grup, d'EA-ALV són un bon gresol social.

La vida va més enllà dels esdeveniments històrics, encara que sens dubte s'influencien els uns als altres. No tenim estudis poblacionals seriosos a Vallecás, més enllà dels censos demogràfics, com els que, per exemple, Aleksander R. Luria va escometre després de la revolució russa i que explica al seu llibre *Desenvolupament històric dels processos cognitius*⁷ (a partir de la investigació de diversos grups d'uzbeks i kirguís proporciona el suport d'una hipòtesi original: les estructures del procés cognitiu varien d'acord amb les diferents maneres de vida i les realitats concretes dels grups socials). Una llàstima perquè el que ha passat a Entrevías/Pont Vallecás/Madrid en les últimes set dècades és més que interessant i va crear un sentiment comú de lluita, de solidaritat i de reivindicació, característiques identitàries, encara avui a Vallecás, més de cinquanta anys després, per fer front al que vingui amb “coratge i noblesa”, com apunta el lema del Rayo, l'equip de futbol de Vallecás. Una cultura pròpia sorgida de l'amalgama de diverses cultures properes, provinents majoritàriament d'Andalusia, Extremadura i la Manxa, que es van ajuntar aquells anys a Vallecás.

Posteriorment a l'experiència de Luria han sorgit noves investigacions i publicacions sociològiques, antropològiques, filosòfiques, psicològiques... que aprofundeixen en la connexió de la ment humana, els esdeveniments socials i els processos perceptius, destacables els d'Ángel Izquierdo Martínez⁸ i Julia Varela⁹ els dos professors de la Universitat Complutense de Madrid.

Vallecás, són dues poblacions separades avui per la M-40. El Pont i el Poble o Vila, units tots dos per l'Avinguda de l'Albufera, antiga sortida cap a València i l'eix principal de la barriada. L'Albufera divideix, des de la postguerra, dècada dels quaranta, en dues parts “el Puente Vallecás”, una al nord, una altra al sud.

Com en les primeres fases de la revolució industrial, en aquesta població dedicada fonamentalment a la construcció urbana, la lluita obrera va anar aconseguint victòries, partit a partit. Encara que en els últims temps s'estiguin perdent algunes d'aquestes conquestes socials, per exemple, les vuit hores de feina, vuit hores d'es-

barjo i vuit hores de descans, un gran èxit en el seu temps. I a les vuit hores de lleure i encara abans d'aconseguir-les, va sorgir la “necessitat de saber i conèixer” que ja havia apuntat Maslow. S'ajuntaven després del tall, de la tasca diària, dels treballs satèl·lits de la urbs (hostaleria, dependents-és, “internes i externes”, neteja...). Les dones van ser les grans impulsores d'aquestes “Escoles d'Adults”¹⁰. Hi havia també homes que anaven després del dur *tall*¹¹ diari.

Anys huitanta...

1981, el Guernica de Picasso a Madrid; 1986, Espanya s'integra a la Unió Europea; 1989, Caiguda del Mur de Berlín; 1988 i 1994, Vagues generals a Espanya; 1991, dissolució de la URSS; 1992, Jocs Olímpics a Barcelona.

Amb la remodelació urbanística¹², aconseguida per la lluita per un habitatge digne, enfrontant-se el barri contra el Pla Parcial d'Edificació Oberta de Vallecas¹³, es va aconseguir un barri nou, exemple urbanístic, en terrenys que abans estaven poblats per barraques, cases unifamiliars (recordeu, *‘flocs de lluna’*...). El treball aglutinant de les associacions de veïns va ser fonamental per aconseguir la remodelació del barri, aconseguint la lluita veïnal mantenir la població a la zona on desenvolupava la seva vida.

Em vaig incorporar a actuacions d'Educació d'Adultes-s al barri en el que va ser la fusió temporal de l'Associació Cultural Al Alba i l'Escola d'Adults-es del Centre Cultural Palomeras (ambdues entitats continuen tenint activitats d'EA). Després dels anys de magisteri vaig començar com a aprenent a aportar i, sobretot, a aprendre. Vaig conèixer l'experiència d'Alba a l'Escola de Formadors Especialitzats en Marginació que desenvolupaven *els Enriques* (Martínez Reguera, de Castro i Arnanz) i em vaig integrar.

Al Centre Cultural Palomeras (CCP) ens reuníem professors-es del col·legi, que després del seu horari laboral se sumaven a l'Escola d'Adults-es i persones voluntàries, moltes ‘provinents del barri vell’, juntament amb alguns nouvinguts com jo. Presentem el primer projecte d'Alba a la Comunitat de Madrid, acabada de crear, va ser aprovat amb una petita dotació econòmica. Ens coordinàvem, organitzàvem activitats comuns, intercanviàvem propostes i maneres de fer. Apreníem i portàvem a la pràctica les nostres idees de manera coordinada. Va ser la meua millor escola. Recorde el dia que vam perdre el referèndum d'entrada a l'OTAN, 1986, treballem al meu grup amb *El Canto a la Llibertat* de Labordeta, acabem cantant-ho clar. O en activitats conjuntes de tots els grups vam veure, per exemple, *‘El Gran Dictador’* de Chaplin, vam llegir el discurs final, mecanografiant-lo a partir del so i treballant-lo als grups. Realitzàvem activitats al barri, a Madrid i fèiem sortides fora de la ciutat. De vegades coordinades amb altres col·lectius d'EA. És fonamental, metodològicament, unir novetats amb aspectes que es repeteixen, així es guanya seguretat i ens mantenim alertes a innovacions, participants i coordinadors de grup.

¹⁰ Més tard sorgiria el llenguatge inclusiu, transformant-se en “Escolas de Personas Adultes”

¹¹ “Tall”: És la tasca o el treball que ha de realitzar-se en un plaç de temps determinat. Lloc en el que es treballa. <https://forum.wordreference.com/threads/tajo-construccion-C3%B3n.999765/?hl=es>

¹² Remodelació urbanística Puente Vallecas–Nuevas Palomeras https://elpais.com/diario/1983/02/23/madrid/414851061_850215.html

¹³ El Pla Parcial d'Edificació Oberta de Vallecas https://elpais.com/diario/1976/08/21/madrid/209474655_850215.html

¹⁴ Les CONFINTEA's <https://educacionpersonasadultas.madrid.blogspot.com/2021/11/de-juanita-reina-sandra-sabater-con-la.html>

¹⁵ CONFINTEA VII <https://uil.unesco.org/es/educacion-adultos/confintea/septima-conferencia-internacional-educacion-adultos-confintea-vii>

Al Alba uns anys després va tornar als seus locals, al sud de l'Avinguda de l'Albufera. Tant Al Alba como La EA del CCP formen part actualment de la **FEPAM** (Federació de Escoles Populars de Madrid), creada en los noranta. I també de la **FAEA** (Federació d'Associacions d'Educació de Adultes).

Vam participar, el CCP, a la Jornada d'EA que l'AEEA, va celebrar a la Universitat Autònoma de Madrid, amb un manifest realitzat de manera col·laborativa entre les persones que participàvem al CCP. Un manifest encara modern. Hi participarem més de mil persones de tot l'Estat. També participem a les jornades organitzades al Col·legi Major Chaminade, preparatòries per al Llibre Blanc d'EA, organitzades pel Ministeri d'Educació, seguint les pautes de l'Informe *L'educació conté un tresor*. Informe de la UNESCO de la Comissió Internacional sobre l'educació per al segle XXI, presidida per Jacques Delors. Com a resultat es va elaborar i publicar el Llibre Blanc de l'EA. A FAEA teníem reunions trimestrals a diferents llocs d'Espanya, (València, Pamplona, Bilbao, Saragossa, Madrid...)

A la dècada dels vuitanta es van dur a terme moltes iniciatives culturals de suport a l'EA-ALV, en destaco una en què vaig participar. Es tractava de la col·lecció **Letra Grande** de l'Editorial Popular. Un vallecà, Antonio Albarrán, que posteriorment va ser director de la Fira del Llibre de Madrid, va llançar aquesta col·lecció de gran èxit. Als centres d'EA arribaven prou exemplars per poder treballar en grup. Es tracta d'una col·lecció de relats curts de temàtiques variades, amb els quals encara avui es pot treballar en els col·lectius que els mantenen. Se segueixen editant llibres, però després del canvi de direcció de l'empresa, ja fa més d'una dècada, no s'han editat números nous. Ens venien molt bé aquests llibres perquè eren escassos els adequats per als primers nivells de lectoescriptura. Moltes vegades passàvem textos a màquina i els multicopiàvem en "vietnamites", copiadores manuals que fèiem nosaltres mateixos. Més tard comptem amb multicopistes mecàniques. Sempre m'ha interessat la psicopedagogia. A FAEA vam crear un grup de Psicopedagogia que vaig arribar a coordinar. Vaig accedir a algunes referències d'aquest article ja en aquell grup. El treball en equip era fonamental.

A la **CONFINTEA-V**, celebrada a Hamburg el 1997. D'aquí va sorgir la generalització del terme Aprenentatge a Llarg de la Vida (ALV). Fonamental a l'aprenentatge adult. Les CONFINTEA's, afavorides per la UNESCO, són el referent de l'EA-ALV. No fa gaire vaig recollir en un article¹⁴ un apunt de les sis primeres. La setena es va celebrar el mes de juny del 2022.¹⁵ Com es veu les dècades 80 i 90 van ser riques i il·lusionants pel que fa a Educació de Adultes.

A mitjans dels anys 70 la Comunitat de Madrid assumeix competències d'Educació i integra amb la denominació de CEAS, Centre d'Educació i Animació Sociocultural, les antigues Càtedres de la Secció Femenina, posteriorment rebrien el nom actual

CEPA, integrant la xarxa de centres d'EA del Ministeri d'Educació. En el meu recorregut vaig formar part dels *CEPAS* de Vallecás Villa, San Blas i Entrevías, sent director d'aquest últim durant disset anys.

El **CEPA d'Entrevías** va ser des de la seua creació un centre referent dinamitzant la zona, a més d'acollir al voltant de mil matriculacions cada curs, desenvolupant activitats d'educació formal, tendents a titulació, i no formal, vam aconseguir certificar totes les activitats que es feien. Aquests certificats tenen validesa al món laboral. També vam tenir activitats de formació professional inicial, a més a més d'accés a FP de grau superior. L'any 2004 vam ser tercer premi Miguel Hernández, atorgat pel Ministeri d'Educació. Aquesta estructura, oberta a la participació del barri, s'ha mantingut fins fa tot just dos cursos, quan un relleu en la direcció del centre ha corporativitzat les seues actuacions davant les necessitats reals de la zona on hi ha el centre. Esperem que aquest període passi com més aviat millor i hi hagi un relleu a l'alçada del barri a la direcció.

A la dècada dels noranta i les dues primeres del segon mil·lenni de la nostra era, la Comunitat de Madrid comptava amb una estructura moderna d'EA que no ha estat actualitzada a les necessitats socials de les persones adultes. Depenent de les direccions i els equips dels centres les actuacions implicades en els entorns respectius la seua adequació a les necessitats reals. En alguns casos s'està responent dignament, en altres s'afavoreixen altres coses. Almenys no ha perdut la xarxa de centres específics, encara que cada cop més burocratitzats.

Als anys 80 es va crear l'estructura de Centres de Professorat (CEP) pel Ministeri d'Educació. Al CEP de Vallecás l'EA tenia el seu coordinador responsable. Durant diversos cursos coordinem actuacions dels districtes de Vallecás, Vicálvaro i Moratalaz, la zona CEP. Les actuacions: jornades, grups de treball, seminaris, actuació a centres... eren molt ben valorades per la xarxa de centres. Fa dues dècades, la Comunitat de Madrid, amb competències plenes en Educació, va suprimir aquests centres, centralitzant i integrant les activitats en un centre regional. Un altre pas enrere. Igualment, la mateixa Comunitat de Madrid a principis del segon mil·lenni, va crear un centre de recursos d'EA, on després d'uns anys fent escoles d'estiu, cursos, seminaris, comptant amb un centre de documentació... va decidir suprimir-lo, integrant-lo al CRIF.

La UNED, va crear un postgrau específic d'EA. Moltes professores d'EA acudim a ell. Ho dirigia Floro, Florentino Sanz Fernández, professor molt implicat en EA. El resultat era molt satisfactori. Després de la mort prematura de Floro, va desaparèixer a la primera dècada del següent mil·lenni de l'oferta formativa de la UNED. Van desaparèixer les convocatòries per a projectes d'EA de les entitats sense ànim de lucre de la Comunitat de Madrid...

Com s'aprecia, van córrer molt mals temps per a l'EA-ALV.

- ¹⁶ epAlv <https://asociacionepa.blogspot.com/?m=1> d
- ¹⁷ Somos Tribu VK Premi del Parlament Europeu 'Ciudadà Europeo 2020' <https://www.20minutos.es/noticia/4704519/0/somos-tribu-vk-de-vallecas-gana-el-premio-ciudadano-europeo-2020/> https://www.youtube.com/watch?v=s7GCsoin_GY
- ¹⁸ Dia Internacional del Dret a la Veritat 2023 https://www.youtube.com/watch?v=3O_adK7W1YU
- ¹⁹ <https://www.salvapeironcely10.es/proyecto>

Anys 2000...

2001, atemptat Torres Bessones NY; 2004, atemptats trens Madrid; 2010, Espanya guanya la Copa del Món de futbol; 2020, pandèmia COVID.

Vallecas des de fa més de vint anys ha rebut milers de migrants llatinoamericans i marroquins majoritàriament. La majoria gent treballadora, com la que es va integrar al barri als anys 60. Als centres d'EA s'hi han integrat, com al barri. Ja s'han apuntat algunes modificacions patides per l'EA durant les dues dècades precedents a la realització d'aquest article. El panorama a Madrid no és pas favorable per a l'EA.

Actualment coordine, des de l'Associació *epAlv*¹⁶ un taller de literatura, cinema i escriptura, en col·laboració amb la Llibreria Muga, triem un títol mensual que tingui un bon llibre, majoritàriament novel·la, i al qual s'hagi fet una bona adaptació cinematogràfica. Coordine un taller d'història, en col·laboració amb l'AC. Gandalf. Partim de la història viscuda pels participants i anem repassant la història de la humanitat. Propostes de treball d'aquests dos tallers apareixen al final d'aquest article.

També desenvolupem un grup, en col·laboració amb l'Associació de Veïns de Palomeras Bajas, de "Recorreguts per Madrid". I un altre grup de "recorreguts per Madrid" a Vista Alegre, Carabanchel, en col·laboració amb l'Associació d'Alumnat del CEPA de Vista Alegre. Realitzem xerrades trimestrals sobre temes d'interès d'EA-ALV i estem federats a FAEA, formant part del Consell Gestor.

A nivell estatal mantenim col·laboracions amb entitats d'EA-ALV: ACEFIR, de Catalunya; L'Institut Paulo Freire d'Espanya; TAREPA, del País Valencià...

Vallecas ha patit de manera especial les dues crisis d'Europa Occidental. Amb la primera, la "financera" van ser nombroses les joves que van haver d'emigrar a altres països europeus majoritàriament, sent això una "descapitalització" del barri, i del país, molt important. I amb prou feines ens reposaven d'aquesta crisi quan la crisi "sanitària i econòmica" que ha suposat el COVID ha castigat especialment zones treballadores com Vallecas. El nostre districte, Puente Vallecas ha estat el més castigat per la pandèmia sanitària, 1000 casos per cada 100.000 habitants. Desbordant els insuficients suports de les administracions. Però la ciutadania ha respost creant xarxes de suport "*Som tribu*", mereixedora del Premi Ciudadà Europeu 2020¹⁷.

Dins les nostres col·laboracions, vam participar en l'activitat de Memòria Democràtica amb AMESDE, al mes de març al Senat d'Espanya vaig fer una presentació sobre Memòria Democràtica i Educació dins de la Commemoració del Dia Internacional del Dret a La Veritat 2023¹⁸. En aquest concepte també col·laborem, participem a les seues activitats, amb la Fundació Anastasio de Gràcia, al projecte #SalvaPeironcely10¹⁹ tractant de recuperar Memòria Democràtica del que va succeir a Vallecas durant la Guerra d'Espanya de 1936-39. Un projecte molt important de revitalització del barri, no només de recuperació de Memòria Democràtica, a partir de les fotos fetes per Robert Capa després d'un bombardeig d'una zona poblada als llavors ravals de Madrid.

La clau és la metodologia

Sí, la clau per afrontar l'EA-ALV és la metodologia, com treballem en grup. Al grup del "selfi" hi ha persones de cinc nacionalitats, la més gran supera els seixanta anys, la menor no ha complert els vint, hi ha qui s'ha hagut de venir a Madrid per un problema de violència masclista, hi ha persones discapacitades, hi ha qui està treballant, els qui estan a l'atur i els que encara no han accedit a la seua primera feina... En fi, una cosa molt comuna en qualsevol actuació d'EA. A la foto estàvem gravant un programa de ràdio, amb recursos casolans (mòbils fonamentalment).

Concep l'EA-ALV (Aprentatge al llarg de la Vida) com una mena de "totum revolutum". M'agrada, l'EA-ALV, comparar-ho amb el temps atmosfèric. Molts condicionants geogràfics, moltes característiques, moltes possibilitats que conflueixen en el temps, el clima, en un lloc i un dia concret. Doncs una altra multitud de condicionants socials, històrics, personals condicionen l'aprenentatge dels que participem en processos educatius (educació RAE: acció i efecte d'educar; instrucció per mitjà de l'acció docent). I tal dia, a aquesta hora, qualsevol dels nostres grups s'enfronta, fa front, a una activitat educativa. Quan fem front a un procés d'aprenentatge es desenvolupen al cervell una sèrie d'estratègies per afrontar-lo. Cadascuna de nosaltres té uns condicionaments psicològics i socials, que apliquem estratègicament per aconseguir l'aprenentatge pretès. I aquest, l'aprenentatge i els processos psicològics estan íntimament units al medi social, geogràfic i cultural en què vivim i hem crescut. En el cas del professorat, de coordinadores... és vital intentar entendre els processos de cada persona que acudeix al procés d'aprenentatge, siga quin siga.

A l'EA hi concorren diversos perfils d'edats (des dels 16-18 anys fins a més de vuitanta); diversos llocs de procedència del món; diverses cultures; diverses classes socials; diversos nivells i treballs laborals; diversos recorreguts acadèmics; diverses sexualitats; diverses necessitats personals i socials; diversos moments personals; amb diverses motivacions... diverses maneres d'entendre el món, en fi. Tot això és enriquidor per als que intervenim en aquest "món". No hi ha cap altre espai més ric en perfils. Tot això cal tenir-ho clar a l'hora de desenvolupar les actuacions i les activitats d'EA.

Cal treballar amb rigor científic, també amb mètode científic. Amb objectivitat i amb subjectivitat. Tenint en compte els objectius de l'activitat i les persones que hi participen. Entenent com viu el procés cadascuna de les persones que componen el grup, com s'enfronten a cada moment d'aprenentatge, recolzant-les i afavorint-ne l'aprenentatge. Una a una, un per un.

"Es tracta d'una tasca d'anàlisi continuada... per poder constituir l'EA com un camp pràctic de coneixements; aquesta redefinició implica l'ús no només del vessant psicològic o pedagògic, sinó de tot un manual múltiple d'usos interdisciplinaris que

²⁰ “Repensar, ressituar, refer l’educació i la formació de persones Adultes”.

Pep Aparicio Guadas.

“Temps d’Educació”, 20 2n semestre, 1998 <https://raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/125825/246466>

²¹ “Escuela de Rebeldes”

Charles King, Taurus, 2019

²² Biograficidad. Aspectos

de una nueva teoría

del aprendizaje social.

Publicaciones del Instituto

Paulo Freire de España.

2019, Xàtiva.[hi ha edició

en català en la mateixa

editorial]

ens permetin desterritorialitzar-la i problematitzar conceptes”. (pep aparicio guadas²⁰).

I això cal fer-ho de manera **activa**, tots els components del grup aporten; **crítica**, valorant pros i contres de la manera més objectiva possible; I **participativa**, treballant en grup, arribant a acords i presentant, posant en comú allò realitzat en gran grup i en suport que es puga divulgar. I sempre procurant aplicar, en la mesura del possible, el mètode científic, “l’assumpció que les nostres conclusions són provisionals i susceptibles de ser modificades per mitjà de noves dades” (Charles King ²¹).

Charo recull les seves coses en acabar el taller de literatura, cinema i escriptura, avui té pressa, ajuda la seua filla a l’oficina, i es va corrents cap al cotxe. S’acomiada fins al divendres següent abraçant i besant totes, tots.

No aprenem de l’escola, sinó de la vida. No aprenem per a l’escola, sinó per a la vida... La vida només es pot entendre cap enrere. Mentrestant cal viure endavant” Peter Alheit²².

Concloc amb quatre activitats pràctiques a manera de propostes:

1. Nostra Història (Línia del temps)

Partim, en un petit grup de tres-quatre persones, dels anys de naixement dels qui el componem.

Cadascuna de les persones tria tres dates significatives de les seues vides. I entre totes triem tres esdeveniments socials o fets històrics d’Espanya i tres més del món.

Tracem una línia i col·loquem els esdeveniments escollits per ordre cronològic.

“Elegim, entre totes i tots, tres imatges i les incloem en la línia del temps de la nostra història”. Ho presentem, sempre, tan bé com puguem.

2. Foto col·lectiva (Relat literari)

Llegim el relat de Bernardo Atxaga *Joves i Verds* del llibre *Obabakoak*. I/o si tenim temps veiem el començament de la pel·lícula *Obaba* de Montxo Armendariz.

En grups de quatre-cinc persones comentem, deduïm que pot simbolitzar “el llangardaix” de la foto del relat i de la pel·lícula. Escrivim les conclusions a les que hem arribat a cada grup.

El presentem als altres grups estem fent l'activitat.

Ens fem una foto col·lectiva.

<https://www.rtve.es/play/videos/cine-de-siempre/obaba/6677077/> (pel·lícula)

3. Aquell dia (Fotografia)

Com Willy Ronis (Perifèrica&Errata naturae 2021) triem una foto que portem al mòbil o que recordem.

La datem i descrivim, per escrit, i ho posem en comú. Contem una mica “d'aquell dia”.

Fem amb totes les fotos un cartell o les posem en comú en un #hashtag

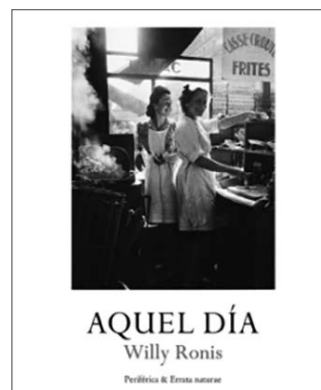
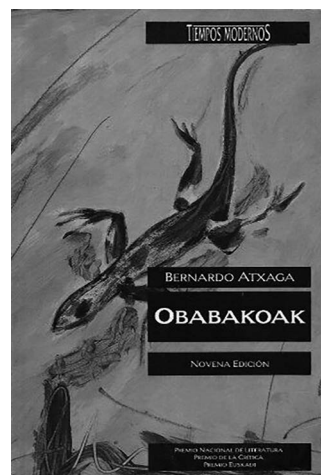
Es pot fer en petit o gran grup.

4. Papa conta'm altra vegada (Cançó)

En xicotet grup fem llistat d'esdeveniments, cançons, fets històrics que se citen a la cançó.

En xicotet grup triem i escrivim cadascuna de les persones un esdeveniment social que hagem viscut. Una o dues frases. Procurem que rimin.

Ho posem en comú. Llegim el que hem fet en gran grup.

Autor de la il·lustració: Valentín González

12 i 13 de juliol de 2023 · Xàtiva
CPFFA Francesc Bosch i Morata

Recreant pràctiques crítiques i emancipadores en l'educació al llarg de la vida

UNIVERSITAT
ID VALÈNCIA
Facultat de Ciències Socials

